HISTORIE KATOLICKÉ TĚLOCVIČNÉ ORGANIZACE ČESKOSLOVENSKÝ OREL V LETECH 1945–1948

THE HISTORY OF THE CATHOLIC PHYSICAL-EDUCATIONAL ORGANIZATION CZECHOSLOVAK OREL IN 1945–1948

T. Tlustý

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Katedra tělesné výchovy a sportu

Abstract

The presented article deals with the history of Orel organization in 1945–1948. Czechoslovak Orel resumed its violent interrupted activities after the liberation of Czechoslovakia in May 1945 and successfully continued with them. Its membership has increased significantly again. The short free post-war period could be characterized as very happy for this organization. Unfortunately for Czechoslovak Orel, the efforts to unify of Czechoslovak physical education and sport into a unified organization showed again in the republic. But the members have always rejected these efforts. The process of unification eventually led to the abolition of Czechoslovak Orel, which could not resume with its activities for long decades.

Keywords: Czechoslovak Orel; post-war Czechoslovakia; unification of Czechoslovak physical education; physical education and sport; officials

Souhrn

Předkládaná stať pojednává o historii orelské organizace v letech 1945–1948. Po osvobození Československa v květnu 1945 znovuzahájil Čsl. Orel svou násilně přerušenu činnost a úspěšně navázal na své předválečné aktivity. Jeho členská základna opět významně vzrostla. Krátké svobodné poválečné období by se tak pro tuto organizaci dalo charakterizovat jako velice šťastné. Bohužel pro ni se v republice objevily i snahy o sjednocení československé tělesné výchovy a sportu do jednotné organizace, což orlové dlouhodobě odmítali. Proces sjednocování vedl nakonec až k opětovnému zániku Čsl. Orla, jemuž tentokrát nebylo dovoleno obnovit činnost na dlouhá desetiletí.

Klíčová slova: Československý Orel; poválečné Československo; sjednocení československé tělovýchovy; tělesná výchova a sport; funkcionáři

Úvod

Počátky Orla, který je v první řadě organizací sdružující lidi katolického vyznání, lze hledat na přelomu 19. a 20. století, kdy začaly v českých zemích vznikat první tělocvičné odbory při již existujících katolických spolcích. K jejich vzniku přispěla značná náboženská nevšímavost v Sokole a SDTJ (Svaz dělnických tělocvičných jednot). Orelské hnutí vykazovalo ale alespoň zpočátku velikou roztržitost. V průběhu 1. světové války většina orelských jednot zanikla nebo přerušila činnost. Cvičení pak probíhalo jen v nepatrném zlomku zbylých. Vedením Orla byla dokonce diskutována otázka, zda by neměla celá organizace své aktivity ukončit.¹

¹ Tlustý, T. (2019). Počátky a vývoj orelské organizace v Čechách do roku 1914. *Česká Kinantropologie*, 23(1–2), 62–77.

Tlustý, T. (2018). Počátky a vývoj orelské organizace na Moravě do roku 1914. *Studia Sportiva*, 12(1), 94–106.

Po skončení 1. světové války ale došlo k opětovnému rozvoji orelského hnutí v českých zemích a také ke spojení jeho české a moravské části, čímž vznikla samostatná organizace – Československý Orel. Ta začala rychle rozšiřovat své působení² i náplň své činnosti. Součástí jejího programu bylo např. i vzdělávání členstva, provozování divadel či pěveckých sborů. V tom pomáhaly této organizaci pevné základy, které jí poskytovaly křesťanské hodnoty. Ty se projevovaly především v každodenní činnosti v župách a jednotách. Období první republiky lze z pohledu Čsl. Orla charakterizovat jako období obrovského rozvoje celé organizace.

Během 2. světové války, během které byla činnost nově zvaného Českomoravského Orla³ zastavena, se řada členů zapojila do odbojové činnosti. O té se oreletští funkcionáři domnívali, že bude i díky dřívějšímu organizování orelských branných oddílů dobře připravena. Některým z padlých bylo po skončení války a obnovení orelské organizace uděleno nejvyšší orelské vyznamenání – medaile „Čsl. Orel – Zásluze!“ in memoriam.⁴ I přes řadu obětí a ztrát, které se v poválečné činnosti organizace musely nutně projevit, charakterizuje Orel krátké svobodné poválečné období jako „nejšťastnější ve své historii“.

Rekonstrukce orelského hnutí v Československu po 2. světové válce

Oreleské hnutí se v Československu obnovilo bezprostředně po osvobození republiky. Jak byly postupně osvobozovány kraje, započalo znovuzahájení orelské činnosti. První pracovní schůzky po osvobození Československa většinou vedli František Leiner, Jiří Malášek, Bohuslav Koukal, Vladimír Kučera a František Novotný. Tyto schůzky zpočátku probíhaly především v soukromých bytech. Šrámkovy domy ve Francouzské ulici v Brně byly totiž válkou zničeny. První orelská kancelář byla zřízena v budově Občanské tiskárny na Šilingrově náměstí v Brně. Ta byla brzy vyměněna za vhodnější prostory v ulici Na Veveří č. p. 6.⁵ Na první schůzi předsednictva, která byla svolána na den 25. května 1945, se dostavili pouze tři členové Čsl. Orla. Na druhou, která proběhla 1. června 1945, se již dostavili členové Čsl. Orla v daleko větším počtu.

V této době byl též prohlášen neplatným dekret o opatřeních protektorátu a na jeho základě také dekret o rozpuštění Českomoravského Orla. Poté, co byl prohlášen dekret protektorátní vlády o zrušení Čm. Orla za neplatný, mohlo být tehdejší nejvyšším orelským úřadujícím funkcionářem Františkem Leinerem (viz obrázek 1) vyhlášeno obnovení samostatné činnosti Čsl. Orla. Dne 24. května 1945 tedy vydal František Leiner prohlášení, které bylo o den později uveřejněno také v *Národní obrodě*.⁶ V něm stálo, že rozpuštění Čm. Orla pozbývá platnosti a že Čsl. Orel obnovuje svou samostatnou činnost, která nemůže být na závalu vydanému manifestu ke sjednocení československé tělesné výchovy. Obnovení Čsl. Orla bylo také ihned nahlášeno příslušným úřadům. Jednotlivým jednotám pak byly rozeslány směrnice k samostatnému vyvíjení činnosti.

Na den 6. června 1945 byla na návrh Josefa Poláka svolána schůze ústřední rady Československého Orla. Zde již prohlásil Jan Šrámek, že se nadále pokládá za jeho starostu. František Leiner, který tuto funkci vykonával po Šrámkově emigraci, ke které se starosta odhodlal v roce 1939, se navíc vyslovil tak, že přirozeně pokládal svůj mandát za dočasný.

Rekonstrukce orelského hnutí v poválečném Československu probíhala poměrně hladce. V říjnu 1945 vykazoval Československý Orel činnost 448 jednotách, které celkem navštěvovalo 61 530 členů.⁷ K 30. prosinci 1945 byla již více jak polovina jednot, které existovaly před 2. světovou válkou, opět

² Čsl. Orel velice stál o to, aby svou činnost rozšířil také na Slovensko a Podkarpatskou Rus.

³ Po vyhlášení samostatnosti Slovenské republiky, ke kterému došlo v březnu 1939, se musel Československý Orel přejmenovat na Českomoravský Orel. Po skončení 2. světové války se ovšem k předchozímu názvu vrátil.

Vyhláška ministra vnitra č. 30/1945 Sb., o platnosti ústavního dekretu presidenta republiky č. 11/1944 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku. (1945). Praha: Ministerstvo vnitra.

⁴ Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 8, Sušilova 1945–48, Bratrské předsednictvo Československého Orla, Brno, Veveří 6, jednota Československého Orla Čučice p. Oslavany. Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 7, Brynychova 1945–48, Bratrské Ústředí Československého Orla Brno, dne 24. dubna 1947.

⁵ Na této adrese sídlilo ústředí Čsl. Orla až do jeho zrušení komunisty.

⁶ Národní obroda: ústřední orgán Československé strany lidové, I., 1945, č. 14, s. 1.

⁷ Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 1, Zápisy ze schůzí předsednictva 1945–1948, Zápis o schůzi předsednictva Čsl. Orla konané dne 24. října 1945.

aktivních.⁸ Značné ztráty ovšem utrpěla orelská tělovýchova. Velké množství žup muselo začít s tělovýchovou takřka od začátku. Důvodem nebylo pouze poškození či ztráta řady hřišť, tělocvičen a sportovního náradí a náčiní, ale taktéž ztráta mnoha cvičitelů a značná obměna cvičenců.⁹ Pro zorganizování a znovuoživení orelské tělesné výchovy a sportu po 2. světové válce, během které došlo k značnému poškození, zkonfiskování a rozkradení orelského majetku, potřeboval Čsl. Orel nutně peníze. Ty měly být využity především na znovuvybudování tělovýchovných zařízení, jejich následné vybavení, tělovýchovnou činnost či další aktivity. Čsl. Orel plánoval získat finance jednak z darů a příspěvků jednotlivých členů a také z nejrůznějších fondů a podpor.

Obrázek 1./ Figure 1.

František Leiner./ František Leiner.

Nejčilejší jednoty ale na žádnou podporu nečekaly a ihned po válce začaly svou činnost obnovovat, a to za finančního přispění svých příznivců. Vedle tělocvičného a jiného vybavení nastal za války také značný úbytek slavnostních krojů, který byl způsoben dlouhodobým nedostatkem látek všeho druhu. Značné majetkové škody utrpěla i orelská kina. Ty byly způsobeny jejich zábořem a také zestátněním filmového průmyslu v srpnu 1945. Základem financování orelské činnosti se po 2. světové válce nakonec staly především členské příspěvky, i když se některým jednotám podařilo získat většinu finančních prostředků z místních podniků a darů.¹⁰

V obnovených orelských jednotách se tak postupem času začala opět prosazovat tělesná výchova a sport. Značné obliby dosahovala v roce 1946 lehká atletika, nářaďová cvičení, volejbal, stolní tenis či lyžování. Počet odcvičených hodin a jejich náplň zpočátku závisely na zájmu členů a možnostech jednotlivých jednot. Vedení Čsl. Orla ale přesto vyzývalo jednotlivé župy, aby podle svých možností začaly pro své členy opět připravovat lyžařské, nářaďové, lehkoatletické a plavecké kurzy. Výjimkou nebyly ani kurzy základního tělocviku. Rovněž neměla být opomenuta výuka národních tanců a výchovy v přírodě.¹¹

⁸ Z 1 147 jednot, které vykazovaly činnost v roce 1939, se jich k 30. prosinci 1945 obnovilo 706.

Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 1, Zápisy ze schůzí ústřední rady 1938–1947, Zpráva jednatelská pro Ústřední radu Čsl. Orla 30. prosince 1945.

⁹ Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 7, Bauera 1945–48, Zápis o řádném valném sjezdu orelské župy kard. Bauera, konané 28. dubna 1946 o 9 hod. dopol. v místnosti Lidového domu ve Valaš. Meziříčí.

¹⁰ *Zprávy k VIII. sjezdu Čsl. Orla.* (1947). Brno: Typos, s. 7–9.

¹¹ Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 1, Zápisy ze schůzí ústřední rady 1938–1947, Ze zprávy Dra Slavotínka.

Čsl. Orel se tedy snažil navázat na svou činnost v plném rozsahu.¹² Pro tyto účely byl brzy vydán i (prozatím předběžný) plán tělesné výchovy určený jednotám, který předepisoval doporučené sporty a cvičení pro celý rok. Pro jaro doporučoval do volné přírody lesní běhy, přípravu k atletice, přípravu vycházek, pochodová cvičení s polními hrami, signalizaci, krytí, plížení a cyklistiku. Na hřišti pak měla probíhat lehká atletika, volejbal a výcvik plavání na suchu. Součástí letního programu ve volné přírodě byly vycházky, výlety, pochodová cvičení, plavání, vodní sporty, zřizování osad, trvalých táborů či putovních táborů. Vrchol pak probíhal na hřišti, kde byly naplánovány závody v lehké atletice a volejbalové turnaje. Součástí podzimního programu na hřišti bylo zakončení lehké atletiky a sportovních her. V terénu pak probíhala pochodová cvičení, vycházky, výlety (s vařením), rozvoj tělesné zdatnosti a kázně, poznávání okolí, základní lyžařská a bruslařská průprava. V tělocvičnách se začínalo cvičit na nářadí. Zimní program ve volné přírodě zahrnoval cvičení na kluzištích, lyžařský výcvik, zimní vycházky s hrami na sněhu, stopování, sáňkování, delší a intenzivnější pochody a závody v lyžování a bruslení. V tělocvičnách naopak probíhalo naplno cvičení na nářadí, kondiční atletický výcvik, tělocvičné hry (např. basketbal) či stolní tenis.¹³ Plány tělesné výchovy pro celý rok byly postupem času detailně zpracovány, a to i pro jednotlivé věkové kategorie orelských příslušníků.¹⁴

Ministerstvo vnitra přitom vzalo na vědomí obnovu Čsl. Orla až dne 12. února 1946. Teprve ve středu 29. května 1946 se tak v Brně konalo orientační setkání, na které přišli za účelem zrekonstruovat celé hnutí i někteří župní náčelníci. Prvořadým cílem bylo zajistit obnovení všech organizačních struktur a také obhájení orelské samostatnosti v poválečném vývoji Československa.

Ve dnech 9. a 10. listopadu 1946 proběhla v Brně schůze župních náčelníků, na které byly odsouhlaseny směrnice pro práci v župách a tělovýchovný program pro rok 1947. Pro členstvo byla zavedena minimálně jedna hodina základní tělesné výchovy a také hodina speciální tělesné výchovy (např. plavání či jiné specifické pohybové aktivity) týdně. Župy navíc měly za úkol připravit pro muže závody v lehké atletice a volejbalu a pro ženy pódiová vystoupení a volejbalový turnaj. Kromě toho byly pro rok 1947 připravovány státní kurzy zimní rekreace, junácké výchovy, všeobecné tělesné výchovy a sportovních her.¹⁵ Rovněž zde byl naplánován slet moravských žup v Kroměříži, který měl proběhnout v roce 1948. Mělo se jednat o jakousi generální zkoušku na plánovaný III. celostátní orelský

¹² Československý Orel se mj. snažil navázat na spolupráci se sportovními svazy, která byla válkou přerušena. Proto byl již např. na první valné schůzi Svazu lyžařů učiněn dotaz, zda tento svaz považuje za platnou smlouvu mezi ním a Čsl. Orlem, která byla před válkou sjednána. Kromě Svazu lyžařů byla ale znovuzahájena jednání o spolupráci s ČAAU (Česká amatérská atletická unie) a ČSVS (Československý volejbalový svaz).

Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 1, Zápis ze schůzí předsednictva 1945–1948, Zápis o schůzi předsednictva Čsl. Orla konané dne 24. října 1945.

Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 1, Zápis ze schůzí ústřední rady 1938–1947, Smlouva o vzájemné spolupráci mezi Československým Orlem a Českou atletickou amatérskou unií v Praze.

Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 3, Návrh dohody Čsl. Orla s Čs. volejb. svazem, Návrh dohody Čsl. Orla s Českým volleybalovým svazem.

Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 1, Zápis ze schůzí předsednictva 1945–1948, Program schůze předsednictva Čsl. Orla, konané dne 10. července 1947.

¹³ Orel: Ústřední list Československého Orla – Vydání pro tělovýchovné pracovníky, XXVII., 1946, č. 5, nestránkováno.

¹⁴ Náčelníci a členové některých žup si v této době také dobře uvědomovali, že by nebylo dobré zůstat se členstvem pouze v tělocvičnách. Domnívali se, že je třeba začít s novými směry tělesné výchovy. Proto se začaly v této době mj. šířit nápady na zřízení trvalých letních táborů Čsl. Orla. Z tohoto důvodu byl také požádán Fond národní obnovy o prodej nějakých z konfiskátů, na kterých si chtěl Čsl. Orel vybudovat svá rekreační střediska.

Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 9, Šilingrova 1945–48, Zemskému ústředí svazu charity v Brně (prázdninové tábory – finanční podpora), dne 8. srpna 1946.

¹⁵ Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 1, Zápis ze schůzí ústřední rady 1938–1947, zápis 1. schůze Ústřední rady Čsl. Orla, konané dne 19. I. 1947 v zasedací síni paláce Typos v Brně.

slet v roce 1949. Bylo však doporučeno, aby byly tyto akce, které měly celostátní význam, schváleny vyšším orelským orgánem – valným sjezdem.¹⁶

Na čtvrtek 31. července 1947 naplánoval Čsl. Orel uspořádání svého VIII. řádného valného sjezdu. Tato akce proběhla v Brně v zasedací síni Obchodní a živnostenské komory. Sjezd zde vyřkl konečnou odpověď na otázku, zda bude v Praze roku 1949 uspořádán III. celostátní orelský slet.¹⁷ Pořádání největší orelské akce roku 1949, stejně jako uspořádání sletu moravských orelských žup v Kroměříži roku 1948, sjezd potvrdil.

Dne 15. ledna 1948 začal Čsl. Orel vydávat nový orelský časopis *Orlí vzlet*. Jednalo se o měsíčník, který byl určen tělovýchovným pracovníkům Čsl. Orla. V časopisu měly být zveřejňovány směrnice a tělovýchovný program Čsl. Orla, jeho povinná protná cvičení, závodní řady a členské informace týkající se tělovýchovných novinek. Pro orelskou mládež pak Čsl. Orel vydával časopis *Orlík*.¹⁸ Záčátkem roku 1948 rozhodlo také vedení Čsl. Orla, že je třeba začít jednat o přípravě nové smlouvy o spolupráci s ČBS (Československý basketbalový svaz).¹⁹

V této době již značná část věcí v Čsl. Orlu vypadala, že se vrátila k normálu. Čsl. Orel o sobě udával, že je kulturně tělovýchovným spolkem Slovanů bez rozdílu věku, pohlaví, stavu a tříd sdružených v jednotách a župách, případně jiných spolcích, zabývající se též tělovýchovou na křesťanském podkladě. Sdružoval své členy za účelem jednotné a soustavné činnosti směřující k výchově duše i těla, a to na základě světového katolického názoru a v duchu opravdové demokracie, národní pospolitosti a sociální vzájemnosti. Veliké změny a rozčarování ovšem přišly záhy.

Čsl. Orel vs. snahy o sjednocení československé tělesné výchovy v letech 1945–1948

Dne 5. května 1945 se sešli zástupci pěti československých tělovýchovných spolků a organizací (Československá obec sokolská, Svaz dělnických tělocvičných jednot, Junák, Československý všesportovní výbor a Federace proletářské tělovýchovy) a 9. května vydali již zmíněný manifest ke sjednocení československé tělesné výchovy. Tím vznikl ÚNTV (Ústřední národní tělovýchovný výbor),²⁰ jehož pobočka byla i v Brně. Tento výbor začal vyvíjet horlivou činnost a usurpoval si právo na monopolní tělovýchovu. Nutil zástupce všech tělovýchovných spolků ke sjednocení pod pohrůžkou, že v případě odmítnutí bude československá tělesná výchova sloučena bez nich. V předvečer již zmíněné první schůze ústřední rady Čsl. Orla, která se konala dne 6. června 1945, bylo rozhlasem odvysíláno usnesení ÚNTV, v němž ministr školství a osvěty Zdeněk Nejedlý a předseda ÚNTV Antonín Hřebík prohlašovali, že československá tělovýchova bude sloučena a každý, kdo bude protestovat, bude donucen.²¹

Na schůzi ústřední rady Čsl. Orla prohlásil Jan Šrámek, že: „...my za hranicemi a vy doma jste bojovali za svobodnou, nezávislou a demokratickou Čs. republiku a z těch důvodů bude víc jak kdy jindy třeba Čsl. Orla...“ Čsl. Orel se tak všemožně snažil udržet si samostatnost, a proto také na svých kurzech a přednáškách často promlouval o orelské tělovýchově. ÚNTV však nadále chtěl Čsl. Orla do svých řad začlenit. Na schůzi ÚNTV, která proběhla 15. srpna 1945, bylo ovšem postavení Čsl. Orla uznáno jako zvláštní, a to pro jeho kulturní poslání. O jeho spolupráci v tělocvičném úseku pak mělo být jednáno až po eventuálním vytvoření jednotné organizace. Na poradě ÚNTV, která se konala dne

¹⁶ Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika), s. 383–385.

¹⁷ Orel: Ústřední list Československého Orla, XXVIII., 1947, č. 12, s. 153.

¹⁸ Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 13, Vydavatelství orel. časopisů 1946, Administrace orelských časopisů Brno, Veverí 6 bratrským jednotám Čsl. Orla.

Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 13, Vydavatelství orel. časopisů 1946, Čsl. Orel Ministerstvu informací (tiskový odbor) v Praze XII, dne 29. října 1947.

Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 13, Vydavatelství orel. časopisů 1946, Čsl. Orel Ministerstvu informací (tiskový odbor) v Praze XII, dne 7. srpna 1947.

¹⁹ Smlouvu s ČBS již Čsl. Orel kvůli poúnorovým událostem uzavřít nestihl.

Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 1, Zápisy ze schůzí předsednictva 1945–1948, Zápis o 11. schůzi předsednictva Čsl. Orla XI. období, konané dne 14. ledna 1948 v malém salonku restaurace Typos, Brno, Běhounská ul.

²⁰ Kössl, J., Štumbauer, J., & Waic, M. (2004). *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha: Karolinum, s. 141.

²¹ *Zprávy k VIII. sjezdu Čsl. Orla*. (1947). Brno: Typos, s. 23.

31. srpna 1945, bylo za přítomnosti Františka Leinera, Karla Fanfrdly, Rostislava Slavotínka a Josefa Juráka prohlášeno, že se Čsl. Orel nemůže vzdát svého kulturně-tělovýchovného programu a že se ani nemůže vzdát tělocviku. Orlové však byli ochotni spolupracovat na tělovýchově podle velmi úzké dohody.²²

*„ORELSTVÍ je hnutí katolíků, sledující výchovu v občanském životě. Proto je jeho výchova všestranná, zachycuje výchovu duše i těla, výchovu lidského charakteru, jak je vytříbilo křesťanství svým řádem. Takto jde Čsl. Orel svou vlastní cestou ve výchově duchovní, sociální i tělesné a stává se předbojovníkem těchto snah i jiným organizacím. To dokazuje současná jejich přeorientace, která je ve skutečnosti v obměnách následovníkem zásad Čsl. Orla.“*²³

*„Československý Orel je jedinou podobnou organizací budovanou na nesocialistickém pojetí života, vyrůstající tedy z křesťanského názoru světového a má i takto ujasněný a vyřešený pojem a stanovisko pro své příslušníky k veřejnému životu.“*²⁴

Představitelé Čsl. Orla se proto také dohodli s ÚNTV na spolupráci na poli tělesné výchovy, sportu a branné výchovy.²⁵ Ve chvíli, kdy se začal život v jednotách opět téměř bezstarostně rozvíjet, přišla pro Čsl. Orla další potíž v podobě aktivit Svazu české mládeže. Ten začal postupně od září 1945 společně se Sokolem, Junákem a některými sportovními kluby zakládat místní národní tělovýchovné výbory, které měly přispět ke sjednocení československé tělesné výchovy a sportu.

Navíc dne 2. září 1945 vydal ÚNTV prohlášení o sjednocení všech tělovýchovných a sportovních organizací do Tělovýchovného svazu Sokol. Jeho ustavující sjezd byl naplánován na dny 15. a 16. září 1945. Nejenom Čsl. Orel se opět ostře ohrazoval proti tomuto kroku, jehož cílem bylo sjednocení členstva, majetku a činnosti.²⁶ Následně byly na popud ÚNTV rozeslány do obcí tiskoviny, aby jednotlivé tělovýchovné spolky oznámily, zda jsou pro sloučení organické nebo federativní. Snahy o sjednocení československé tělesné výchovy pokračovaly i v roce 1946. Starosta ČOS a zároveň předseda ÚNTV Antonín Hřebík komentoval stále trvající odmítavé stanovisko Čsl. Orla k úpravě poměrů v československé tělesné výchově následujícím způsobem:

„Od počátku, co jsem stál v čele sjednocovacích snah v československé tělesné výchově, bylo mi jasné, že se žádné sjednocení nedá provést bez ideologie, poněvadž by to bylo sjednocení pouze mechanické, což by rozhodně nebylo pokrokem v československé tělesné výchově. Proto mi také od počátku bylo jasné, že bude těžko docílit ideové jednoty mezi tak rozdílnými směry, jaké představovalo na jedné straně hnutí orelské a na druhé straně hnutí tělovýchovných organizací, připojených k marxistickým stranám politickým. Uvědomoval jsem si proto od počátku, že, pokud jde o Orelstvo, bude nutno hledat cestu k nejužší spolupráci, ježto ideové jednoty nebude lze docílit, aniž by jedna nebo druhá strana musila opustit svůj výchovný program. Tak se na věc také díval a dívá pan prezident republiky Dr. Edvard Beneš, který již při návštěvě představitelů tělovýchovných organizací dne 17. července 1945 jasně o této věci řekl: U Orla dosavadní zdrženlivý postup pramení právě z různosti ideové a tam je ten nejmarkantnější rozdíl. Tento rozdíl jeví se zvláště u porovnání s organizacemi DTJ a FPT a částečně i se Sokolem, který se také zapojuje do dnešního myšlenkového vývoje. U Orlů jest zdůrazněn spiritualistický a náboženský ráz jejich filosofie a proto, i když se vyřeší všechny technické obtíže sjednocení, tato věc tu zůstává. U svazů socialistických je přijímána za filosofický podklad výchovy filosofie materialistická, marxistická. Sokol, i když tuto filosofii plně nepřijímá, nechává zatím náboženský a spiritualistický podklad výchovy stranou a dostačí si zatím především svým idealismem národnostním, sociálním a

²² Tamtéž, s. 23–25.

²³ Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 13, Tisková orelská služba 1946–48, Orel není jen jméno, Orel znamená boj...

²⁴ Tamtéž.

²⁵ Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 1, Zápis ze schůzí předsednictva 1945–1948, Orelstvo sněmovalo.

²⁶ Kössl, J., Štumbauer, J., & Waic, M. (2004). *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha: Karolinum, s. 141.

demokratickým. A právě pro tento příklad: materialism – spiritualism bude pravděpodobně Orel chtít uplatnit a tím zachová si samostatnost po stránce své celkové, zejména náboženské výchovy. . .“²⁷

Dne 23. dubna 1946 se konala za předsednictví Antonína Hřebíka schůze všech tělocvičných organizací a svazů, na níž bylo konstatováno, že většina z nich je pro federativní sloučení. Výsledkem bylo, že se ÚNTV československou tělovýchovu a sport sloučit nepodařilo, a tak tento útvar zanikl. Následně začal být připravován federativní ČSTS (Československý tělovýchovný svaz), k jehož stanovám podal Čsl. Orel v září 1946 své připomínky. Ustavující schůze ČSTS, na níž byly 40 zakládajícími organizacemi schváleny stanovy, se konala dne 16. listopadu 1946, a to mj. za účasti 24 členů Čsl. Orla, který měl své zastoupení v presidiu a komisích.²⁸ Do čela ČSTS byl postaven, stejně jako v případě ÚNTV, Antonín Hřebík. František Leiner se stal náměstkem předsedy a Josef Jurák jedním ze tří jednatelů. Ve stočlenném výboru dále figurovali Felix Mikula, Karel Fanfrdla, Rostislav Slavotínek, Ludmila Huďečková a Josef Pavlačka. Tím skončil další boj Čsl. Orla o jeho samostatné bytí. Zakládající listinu ČSTS podepsal na druhém místě – hned za ČOS.²⁹

V rámci ČSTS vznikla celá řada odborů, na jejichž činnosti se chtěl Čsl. Orel podílet. Nejvíce ze všech však pravděpodobně přispíval k práci branného odboru, neboť jeho předsedou byl jmenován iniciátor a budovatel orelské brannosti – úřadující náměstek starosty Čsl. Orla František Leiner.³⁰ Členem tohoto odboru se dále stal Josef Jurák. Do dalších odborů byli jako členi jmenováni František Šrámek – finanční odbor, Josef Jurák – organizační odbor, Felix Mikula – tiskový odbor a zahraniční odbor, Jiří Malásek – technický odbor mužů, Růžena Winterová (později ji do tohoto odboru doprovodily také Třešňáková, Chybová a Placarová) – technický odbor žen, Kaplanin – zdravotní odbor a Hrubý – stížnostní odbor.³¹

Nástin procesu rušení Čsl. Orla

Po komunistickém státním převratu, ke kterému v Československu došlo dne 25. února 1948, nabralo slučování československé tělesné výchovy nový směr. Následné události navíc dostaly velice rychlý spád. Již 27. února 1948 rozhodlo předsednictvo ÚAV NF (Ústřední akční výbor Národní fronty)³² o splynutí všech tělovýchovných organizací, sportovních svazů a klubů do jediné celostátní organizace Sokol. V reakci na tyto události se sešli někteří zástupci předsednictva Čsl. Orla a radili se, jak dále postupovat. Padl zde dokonce návrh, zda by neměli ukončit činnost.³³

V Čsl. Orlu ale nakonec došlo, stejně jako v jiných nekomunistických organizacích, k vytvoření akčních výborů, a to jak na úrovni ústředí, tak i na úrovni žup a jednot. Na jejich tvorbě se podílela

²⁷ Orel: Ústřední list Československého Orla, XXVII., 1946, č. 1, s. 5.

²⁸ Sokolský věstník: List Československé obce sokolské, XLIV., 1946, č. 42, s. 545.

²⁹ O významnosti Čsl. Orla v ČSTS svědčí fakt, že v této federaci čítající téměř dva miliony členů byl se svými 200 tisíci příslušníky třetí největší organizací. Nejpočetnější zastoupení měla ČOS – 900 tisíc členů. Za ní následoval Československý fotbalový svaz – 600 tisíc členů. Čtvrtá a pátá největší organizace, Svaz lyžařů a Klub českých turistů, čítaly zhruba 50 tisíc členů. O účasti Čsl. Orla v ČSTS ale definitivně rozhodlo až orelské předsednictvo ve dnech 29. ledna a 5. února 1947, kdy bylo do ČSTS vysláno několik orelských zástupců.

Národní archiv, Fond Československý tělovýchovný svaz, Karton 1, Vznik ČSTS.

Vejar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika), s. 388–389.

³⁰ *Zprávy k VIII. sjezdu Čsl. Orla.* (1947). Brno: Typos, s. 41–44.

³¹ Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 2, Zápisy schůzí náčelnické rady mužů 1946–47, Zápis o schůzi náčelnické rady žen, konané dne 1.–2. února 1947 v místnostech ústřední kanceláře v Brně, Veveří ul. 6.

Orel: Ústřední list Československého Orla, XXVIII., 1947, č. 3, s. 36.

³² Národní fronta Čechů a Slováků byla v podstatě uzavřený politický blok, který byl v roce 1945 založen za účelem převzetí řízení státu. Do této koalice nebyly vpuštěny předválečné pravicové strany, ale pouze ty strany, které se nějakým způsobem účastnily odboje proti nacistické okupaci. Nejsilnější pozice v něm hned od začátku zaujali komunisté.

³³ Kafka, J. (2001). *Československý Orel a jeho likvidace po únoru 1948* (Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika), s. 49.

část orelského členstva, která byla ochotna s komunisty spolupracovat. Samotný vznik akčních výborů živil nejdříve u orlů naději, že by jejich hnutí mohlo v určité okleštěné formě přežít, a to už například jenom z důvodu prokazatelných zásluh za boj proti nacismu. Akční výbory ale vznikly kvůli ovládnutí takovýchto spolků zevnitř. V akčním výboru Orla, který musela se souhlasem komunistů sestavit ústřední kancelář Čsl. Orla, zasedali např. Alois Večeřa, Václav Hůlka, Arnošt Ohnoutka, Jan Wünsch či Jiří Malášek.³⁴ Jeho složení bylo nahlášeno předsedovi krajského výboru KSČ Ottu Šlingovi, který mu bez jakéhokoli zákonného nebo soudního podkladu nařídil zveřejnit v tisku zprávu o zániku Čsl. Orla a vzniku akčního výboru Sokola, pod který měly orelské záležitosti spadat. Zástupcem Čsl. Orla v akčním výboru Sokola se stal Alois Večeřa. Tento stav předznamenal, že dojde ke spojení československé tělovýchovy pod hlavičkou Sokola ovládaného komunisty. Ještě začátkem března 1948 se mohly k ÚAV NF přihlásit ty spolky, které si v nových podmínkách přály se svou činností pokračovat. Žádost musela být podána do 15. dubna 1948. Čsl. Orel tak sice učinil, ale jeho žádost byla uznána za neoprávněnou. Na počátku března 1948 byly navíc Čsl. Orlu zablokovány Ministerstvem vnitra finanční účty. Orelský majetek začínal být postupně zabavován.³⁵

„... místní a.v. převezmou národní správu nad majetkem býv. jednot Čs. Orla a odborů mládeže stran n.s. a lidové...“³⁶

Zástupcům Čsl. Orla bylo přesto v březnu 1948 v Praze sděleno, aby nadále pokračovali v činnosti, neboť před XI. všesokolským sletem se nezdálo příliš reálné úplné sjednocení provést. To rovněž potvrzoval oběžník ČSTS, který vyzýval všechny členské svazy, aby pokračovaly ve své tělovýchovné činnosti a ohledně sjednocení vyčkaly dalších pokynů. Naproti tomu byl však krajský akční výbor Národní fronty v Brně toho mínění, že se v činnosti pokračovat nemá a že se má pouze vyčkat dalších pokynů. Stejného mínění byly i některé okresní akční výbory, které zastavily orelskou činnost v jednotách i župách a začaly zajišťovat majetek. Členové a členky náčelnických rad a jejich spolupracovníci pak byli náčelníkem Čsl. Orla Rostislavem Slavotínkem vyzváni, aby přerušili práci, další činnost nevyvíjeli a vyčkali dalších pokynů podle směrnic vydaných ÚAV NF pro tělesnou výchovu.³⁷ Na Velikonoční pondělí dne 29. března 1948 byla do Brna svolána akčním výborem Orla schůze delegátů žup, na které Arnošt Ohnoutka informoval o jednání o slučování se Sokolem. Orelské ústředí přestávalo pracovat. Jeho úlohu už ale stejně víceméně převzal akční výbor Orla, který měl za úkol dotáhnout sloučení se Sokolem do zdárného konce. Nová organizace československé tělesné výchovy vztahující se i na Slovensko byla nakonec slavnostně vyhlášena 31. března 1948.³⁸

Výzvy komunistů ke vstupu do Sokola ale vyslyšel jen nepatrný zlomek členů. Většina zůstala v pasivní rezistenci a soukromě uchovávala orelské tradice. Posledním velkým shromážděním orlů byla ve dnech 28. a 29. srpna 1948 *Svatohostýnská pouť*.³⁹ Orelské členstvo již přišlo v civilním oděvu, a ne v krojích. Samozřejmě zde chyběly i orelské prapory. Mezi 100–120 tisíci zúčastněnými orly bylo již mnoho příslušníků StB (Státní bezpečnost), kteří si nemohli nevšimnout protivládních projevů, které však nebyly řízeny orelským vedením. To totiž nechtělo zavdat jakoukoli příčinu k persekuci. Vedení Čsl. Orla v čele s náčelníkem orlů Bohuslavem Koukalem⁴⁰ se snažilo zaujmout vyčkávací taktiku, a

³⁴ Dlouholetý místopředseda a významný funkcionář Čsl. Orla František Leiner se naopak (pravděpodobně kvůli svému již pokročilejšímu věku) stáhl do ústraní.

³⁵ Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 2, Porada akčního výboru se zástupci žup 1948, Zápis o poradě AV Čsl. Orla se zástupci AV orelských žup, 7. III. 48.

³⁶ Moravský sever, XLII., 1948, č. 10.

³⁷ Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 2, Zápis schůzí náčelnických rad mužů i žen 1946–48, Zápis o schůzi náčelnických rad Čsl. Orla, která se konala v sobotu dne 13. března 1948 v 18 hod. v Ústředí Čsl. Orla v Brně, Veveří 6.

³⁸ Reitmayer, L. (1978). *Přehled vývoje tělesné výchovy na území ČSSR*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 152–153.

³⁹ Kafka, J. (2001). *Československý Orel a jeho likvidace po únoru 1948* (Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika), s. 54–58.

⁴⁰ Jan Šrámek byl již v tuto dobu v internaci, a to kvůli jeho březnovému pokusu o ilegální opuštění republiky. V nezákonné internaci již také dožil svůj život. Zemřel v pražské nemocnici na Bulovce

to v naději na zlepšení situace a znovuzahájení činnosti Čsl. Orla. Ten totiž zatím oficiálně zrušen nebyl. Byla mu pouze zamezena činnost.⁴¹

Téměř ihned po pouti došlo ale k zatčení vedoucích funkcionářů orelského ústředí a žup. Tím byl Čsl. Orel ještě více paralyzován. *Svatohostýnská pouť* tak de facto napsala nadlouho poslední tečku za historií Čsl. Orla. Život jeho jednot dozníval při zabavování majetku, odevzdávání dokumentace a transformace do Sokola. Komunisté rozhodně nechtěli dopustit existenci jakékoli orelské opozice, ne-li odboje. Téměř 200 členů bylo v letech 1948–1955 odsouzeno k vězení. Další však byli postiženi existenčně – vystěhováni z rodných obcí, povoláni k Pomocným technickým praporům či poslání do táborů nucených prací. Krutým mučením si ve vyšetřovací vazbě prošli náčelník orlů Bohuslav Koukal, Jiří Malásek, Antonín Ondráček nebo Pavel Dědičík. Komunistická justice také uspořádala několik zvláštních procesů s několika orelskými skupinami, v jejichž čele byl vždy významný orelský funkcionář coby hlavní organizátor podvratné nepřátelské činnosti.⁴²

Ústřední kancelář Čsl. Orla byla, stejně jako majetek ostatních organizačních složek, dne 30. září 1948 formálně převzata Sokolem, a to za pečlivé asistence StB. Té šlo o zajištění členských seznamů, dokumentů, směrnic, peněz a dalšího materiálu. Do konce roku 1948 byla činnost akčního výboru Orla ukončena. Definitivní tečku za existencí Čsl. Orla udělalo Ministerstvo národní bezpečnosti dne 15. června 1950, kdy vydalo výnos o zrušení Čsl. Orla. To již ale více jak dva roky Čsl. Orel fakticky nepracoval. Výnos o zrušení Čsl. Orla tak nebyl nikdy nikomu z Čsl. Orla předán.⁴³

Závěr

Počátky katolické tělocvičné organizace Orel sahají na přelom 19. a 20. století, kdy začaly v českých zemích vznikat první tělocvičné odbory při již existujících katolických spolcích. Ne zcela jednotné orelské hnutí významně přibrzdl 1. světová válka, po jejímž skončení se orelské odbory v Čechách a na Moravě sjednotily. Tím vzniknul samostatný spolek – Československý Orel. Období první republiky pak lze z pohledu Čsl. Orla charakterizovat jako období obrovského rozvoje celé organizace. V průběhu 2. světové války, během které se řada orlů zapojila do odbojové činnosti, byla ale orelská organizace rozpuštěna.

Po osvobození Československa došlo k opětovnému zahájení orelské činnosti. To však zpočátku nebylo úplně lehké, neboť organizace ztratila ve válce část svých cvičenců, cvičitelů i funkcionářů. Čsl. Orel si svých padlých členů velice vážil a rozhodl se některým z nich posmrtně udělit své nejvyšší vyznamenání. Rovněž Vojenský historický ústav myslel na oběti 2. čs. odboje. K uctění jejich památky plánoval sestavit album fotografií doplněných krátkým životopisem. Oslovil tak např. Československou obec legionářskou, Svaz národní revoluce, Svaz osvobozených politických vězňů či tělovýchovné spolky Sokol, Čsl. Orel, SDTJ ap.⁴⁴ Čsl. Orel byl touto myšlenkou nadšen a přislíbil Vojenskému historickému ústavu sehnání a zapůjčení potřebných materiálů. Sám přitom plánoval vydání podobného alba orelských členů.⁴⁵

Krátké poválečné svobodné období lze charakterizovat jako velice úspěšné. K tomu mj. přispělo, že politický katolicismus, se kterým byl tento spolek pevně spjat, začal být veřejností vnímán jako

dne 22. dubna 1956, kde byl hospitalizován pod fiktivním jménem Josef Císař (úmrtí list byl již vystaven na jeho pravé jméno).

⁴¹ Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika), s. 392–393.

⁴² Orlům byl např. v říjnovém uherskohradištském soudním procesu roku 1948 podsunut záměr rozložit Československo teroristickými akcemi, demonstracemi a letákovou propagandou. Dalším krokem režimu bylo obvinění 13 orlů a lidovců z organizování atentátu na předsedu vlády Antonína Zápotockého, přičemž pomoc měly poskytnout emigrantské kruhy v zahraničí.

Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika), s. 394–395.

⁴³ :: WWW.OREL.CZ. (b.r.). Dostupné 1. říjen 2015, z http://www.orel.cz/?ukaz=zakaz_cinosti_orla. Bránský, J., Vítek, J., & Parma, J. (2009). *Orel v Boskovicích - 100 let*. Boskovice: Orel, s. 59.

⁴⁴ Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 11, Korespondence s VHÚ 1946, Vojenský historický ústav ústředí Orla v Praze, dne 13. srpna 1946.

⁴⁵ Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 11, Korespondence s VHÚ 1946, Čsl. Orel Vojenskému historickému ústavu v Praze, dne 2. listopadu 1946.

opoziční síla vůči nacismu, což rozhodně pomohlo k zpopularizování orelské organizace. Ta také v této době prohlašovala, že poprvé v historii registruje více jak 200 tisíc příslušníků. K tomu je ovšem nutno dodat, že její činnost nebyla na Slovensku povolena.

V Čsl. Orlu se začaly opět rozbíhat sportovní soutěže a školení, funkcionáři se snažili obnovit či potvrdit platnost smluv se sportovními svazy. Hlavní problémem při obnově orelské organizace a její tělesné výchovy a sportu byl ovšem nedostatek finančních prostředků. Stejně jako ostatní organizace se i Čsl. Orel snažil vyřešit jejich nedostatek vybíráním členských příspěvků či žádostmi o podporu z různých fondů. Některé spolky poválečného Československa se ucházely o konfiskáty majetku odsunutých Němců, které by mohly být využity k tělovýchovným účelům. Tato možnost se ovšem Čsl. Orla příliš netýkala, neboť se tyto konfiskáty nacházely především v pohraničí, kde vzniklo minimum orelských jednot.

Svou poválečnou tělesnou výchovu a sport si chtěl Čsl. Orel opět organizovat sám. Bohužel pro něj se již v roce 1945 znovu objevily snahy o sloučení československé tělesné výchovy do jednotné organizace, které Čsl. Orel dlouhodobě odmítal. Ačkoli se ÚNTV snažil vytvořit tlak na spolky, které se stavěly proti sjednocovacím snahám, organického sloučení československé tělesné výchovy se mu dosáhnout nepodařilo. Ta se nakonec sjednotila až ve federativním ČSTS, jehož zakládající listinu již podepsal i Čsl. Orel.

Na to, co nesvedla dlouhá vyjednávání v době druhé a třetí republiky, stačilo ale nakonec jedno jediné rozhodnutí. Po uchopení moci komunisty v únoru roku 1948 rozhodl ÚAV NF o organickém sjednocení tělovýchovných, sportovních a turistických svazů, spolků a klubů do jediné celostátní organizace Sokol. Všechny tyto organizace bylo ovšem nejprve nutné „vyčistit od nespolehlivých funkcionářů“. Z toho důvodu v nich začaly být vytvářeny akční výbory, do kterých se nevolilo, ale dosazovalo, a to i z řad „zkušených sokolských činovníků“. Akční výbory pak zpravidla zbavili některé „nespolehlivé“ členstvo funkcí. V Čsl. Orlu ovšem příliš komunistů nebylo, a tak zde ani jeho akční výbor nikoho funkce nezabavil. Nicméně ani tento fakt již nehrál roli, neboť Čsl. Orel byl již předem odsouzen k zániku. Vedení Čsl. Orla tak pouze doufalo, že se mu podaří uchovat Čsl. Orla alespoň jako náboženský a kulturní spolek. Nový režim se ovšem snažil zbavit úplně všeho, co nebylo zcela pod jeho kontrolou. Veškerou činnost a majetek tedy převzal Sokol. Vedoucí funkcionáři Čsl. Orla si sice připravili jakousi informační síť svých spolehlivých členů, kterou chtěli využít ke komunikaci s jednotami, a to tak, aby byly připraveny na dobu, kdy by mohlo dojít k obnovení orelské činnosti. K tomuto jejímu využití ovšem nikdy nedošlo.⁴⁶

Čsl. Orel tak začal působit v exilu, kde vydržel po celou dobu komunistické vlády. Náhradou za domácí župy vznikla exilová Svatováclavská orelská župa, v níž se postupně sdružily rozptýlené skupiny orlů v Evropě, Severní Americe, Jižní Americe a Austrálii. První sjezd Svatováclavské župy Orla v exilu se uskutečnil v německém uprchlickém táboře Ludwigsburg, a to ve dnech 26. a 27. listopadu 1949. Prvním starostou exilových orlů byl zvolen Bohdan Chudoba. Ustavující sjezd Svatováclavské orelské župy proběhl ve dnech 30. a 31. října 1954, a to v sále školy sv. Ludmily v americkém Chicagu. Tam už se jednalo o výstavbě orelské sítě po celém světě, zatímco zakladatelský sjezd v Ludwigsburgu měl za cíl ustanovit vůbec první řádný orgán exilového Orla a připravit program jeho činnosti. Působnost župy byla celosvětová. V Československu byla ovšem orelská činnost obnovena až v 90. letech.

Prameny a literatura

Archivní fondy

Archiv Orla.

Národní archiv, Fond Československý Orel, Kartony 1–14.

Národní archiv, Fond Československý tělovýchovný svaz, Karton 1.

⁴⁶ Stejně tak nikdy nedošlo k zorganizování zmíněného III. celostátního orelského sletu, který byl původně naplánován již na rok 1939. Kvůli nacistické okupaci se ovšem tehdy neuskutečnil, a tak pro něj Čsl. Orel našel náhradní termín o deset let později. Slet v roce 1949 mu ovšem nebyl opět kvůli výše uvedeným událostem umožněn. Zrušen by i slet orelských moravských žup v Kroměříži, který byl naplánován na rok 1948.

Periodika

Moravský sever, roč. XLII. (1948).

Národní obroda: ústřední orgán Československé strany lidové, roč. I. (1945).

Orel: Ústřední list Československého Orla, roč. XXVII. – XXVIII. (1946–1947).

Sokolský věstník: List Československé obce sokolské, roč. XLIV. (1946).

Tištěné prameny

Sbírka zákonů a nařízení. (1945). Praha: Ministerstvo vnitra.

Zprávy k VIII. sjezdu Čsl. Orla. (1947). Brno: Typos.

Literatura

Bosák, E. et al. (1969). *Stručný přehled vývoje sportovních odvětví v Československu. Díl 1.* Praha: Olympia.

Bránský, J., Vítek, J., & Parma, J. (2009). *Orel v Boskovicích - 100 let.* Boskovice: Orel.

Hanuš, J. (1992). *Kronika orelstva 1902–1948.* Brno: Orel.

Kafka, J. (2001). *Československý Orel a jeho likvidace po únoru 1948* (Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika).

Kössl, J., Štumbauer, J., & Waic, M. (2004). *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury.* Praha: Karolinum.

Reitmayer, L. (1978). *Přehled vývoje tělesné výchovy na území ČSSR.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Štumbauer, J., Tlustý, T., & Malátová, R. (2015). *Vybrané kapitoly z historie tělesné výchovy, sportu a turistiky v českých zemích do roku 1918.* České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, s. 86–87.

Tlustý, T. (2018). Počátky a vývoj orelské organizace na Moravě do roku 1914. *Studia Sportiva*, 12(1), 94–106.

Tlustý, T. (2019). Počátky a vývoj orelské organizace v Čechách do roku 1914. *Česká Kinantropologie*, 23(1–2), 62–77.

Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika).

Waic, M. (2016). *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa.* Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky.

Internet

http://www.orel.cz/?ukaz=zakaz_cinosti_orla

PhDr. Tomáš Tlustý, Ph.D.

JU PF KTVS

Na Sádkách 305/2a

370 05 České Budějovice

tomtlusty@pf.jcu.cz